

Belang van de Islamitische geestelijke verzorging

26% van de Nederlandse bevolking heeft een migratieachtergrond, blijkt uit cijfers van het CBS (derde en vierde generatie-migranten zijn niet meegenomen in deze cijfers). En dat aantal zal de komende jaren toenemen naar 30% of 40% in 2050.¹ Nu de onze samenleving cultureel en levensbeschouwelijk steeds meer divers wordt, wordt ook de noodzaak van een goede cultuur sensitieve benadering belangrijk. Het begrip cultuur speelt een belangrijke rol op het gebied van de opvattingen over en beleving van gezondheid en ziekte. De visie van de mens op ziekte en genezing is immers sterk verweven met zijn opvoeding en dus met zijn culturele referentiekader.² Om de kwaliteit van leven te kunnen beoordelen, moet er gekeken worden naar de context waarin de zorgvrager (cliënt, patiënt/bewoner) leeft, waarin cultuur en religie een belangrijke rol spelen.³

Het begrijpen van de culturele en religieuze achtergrond van de zorgvrager belangrijk is om hun zorgervaring beter te begrijpen en hierop in te kunnen spelen. Zorgverleners moeten kunnen inschatten wanneer de etnisch-culturele en religieuze achtergrond van patiënten relevant is voor het aanbod. Cultuur zou namelijk invloed kunnen hebben op de manier waarop hulpverleners en patiënten betekenis geven aan bepaalde ziekteverschijnselen, ziektebeleving en omgangsnormen. Aangezien onze huidige zorg niet voldoende aan sluit aan de behoeften en waarden van mensen met niet-westerse achtergrond, hapert communicatie en passende zorg door taalbarrière en culturele verschillen. Uit de huidige zorg praktijk blijkt een grote behoefte bij zorgverleners aan handvatten en tips voor de interculturele communicatie en voor de vergroting van hun cultuursensitiviteit; in bijzonder in het contact cliënten met islamitische achtergrond. Het is belangrijk dat de zorgverleners zich bewust is van de culturele en religieuze aspecten die invloed zijn op de zorg ervaring van de patiënten/cliënten zoals culturele waarden en normen, religieuze overtuigingen en familie verwachtingen.⁴

We merken dat algemene geestelijk verzorgers en zorgverleners worden momenteel geconfronteerd met de uitdagingen die merkwaardigerwijs samenhangen met de religie en zorg in het openbare terrein. Zulke uitdagingen hebben relatie met het fungeren op achtergronden van patiënten, de sociaal-culturele context van religies en de integratie in de verschillende zorgorganisaties. Het blijkt dat er nog steeds sprake is van spanning tussen het beleid rond diversiteit, interculturele zorg en de dagelijkse praktijk. Er wordt binnen het zorgplan weinig rekening gehouden met de cultuur, religie en taal en ze passen dit aan naar de wensen en behoeften van de patiënt.

Een pluriform clientèle systeem vraagt om een kleurrijk en passend aanbod waarin zowel algemene geestelijk verzorgers als Islamitisch geestelijk verzorger samenwerken voor een inclusieve, empathische en respectvolle benadering van zorg. Een complementair perspectief is kortom cruciaal, des te meer omdat de bijdrage van een algemene geestelijk verzorger en Islamitisch geestelijk verzorger verschillend is en omdat Islamitisch geestelijk verzorgers affiniteit hebben met verschillende aspecten van de culturele en religieuze bagage die zij meedragen. Het is dus van cruciaal belang dat de zorgfaciliteiten in Nederland erkennen en ondersteunen dat de moslimgemeenschap behoefte heeft aan geestelijke zorg die is afgestemd op hun geloofsovertuigingen en culturele achtergrond.

¹ Eerste beleidsnota cultuur sensitieve zorg van het ministerie VWS, 2022

² Hoffer 1994.

³ Hoffer, C. (2004). GGZ, religie en allochtone cliënten. Islamitische visies als voorbeeld. Utrecht: GGZ; Inspectie Veiligheid en Justitie.

⁴ <https://www.etz.nl/Specialisme/Geestelijke-verzorging/Interculturele-zorg-in-het-ETZ>

De Islamitische geestelijke verzorging

Definitie: De definitie van islamitische geestelijke verzorging van De sector islam-VGVZ en CMO-ZORG is als volgt: ‘Professionele begeleiding en advisering bij zingeving en levensbeschouwing vanuit en op basis van de islamitische traditie’⁵ Islamitische geestelijke verzorging dient als een bron van troost en steun tijdens moeilijke tijden. De spirituele aspecten van het geloof, zoals gebed of Koran recitatie kunnen mensen helpen veerkrachtiger te worden in het omgaan met uitdagingen en tegenslagen in het leven.

Rol van Islamitische identiteit

Islamitische theologische kennis, inbreng uit de Koran en overleveringen van de Profeet en verhalen uit de islamitische traditie is belangrijk component als basis in identiteit van Islamitisch geestelijk verzorger. Het religieuze en culturele achtergrond helpen bij het opbouwen van vertrouwen en het begrijpen van de behoeften van (moslim)patiënten en naasten. In de ogen van zorgvrager met islamitische achtergrond is de zending belangrijk om bekwaamheid en bevoegdheid binnen de islamitische geestelijke verzorging te kunnen laten zien als islamitisch geestelijk verzorger. Alles wat zich aandient op het gebied van gebed, rituelen en ethiek wordt op prijs gesteld door zorgvrager met islamitische achtergrond.

Bijzonder aan het beroep van islamitisch geestelijk verzorgers is dat ze aangesteld zijn in zorginstellingen– zoals ziekenhuizen en verpleeghuizen- maar tegelijkertijd vaak ook verbonden zijn met lokale en landelijke moslimorganisaties. Zo is hun beroep niet alleen gericht op ethische kwestie vanuit islamitische achtergrond, maar ook op thema’s van de culturele, religieuze, juridische en ethische normen die spelen in de zorgsetting en zorgverlening waarin ze participeren.

Vanwege het groeiend aantal moslims in Nederland is er sterke behoefte groeide aan de Islamitische geestelijke verzorging binnen de zorg instellingen. Bij de moslimgemeenschap speelt namelijk de Islam een belangrijke rol in het dagelijkse leven, zo ook in de zorgsector. Het waarborgen van de islamitische identiteit binnen de sector is hierdoor van groot belang. De islamitische sector van de Vereniging van Geestelijk VerZorgers(VGVZ) is een landelijk georganiseerd groeiende sector is met ongeveer 100 leden.⁶ Deze sector is aan het professionaliseren, werkt aan beeldvorming en is steeds meer zichtbaar in de verschillende zorginstellingen. De leden van de sector zijn allen werkzaam als islamitisch geestelijk verzorger.

De sector Islam voelt zich geroepen om deze ontwikkelingen op een adequate en professionele manier te begeleiden om behoefte van zorgvrager en gooiende vraag van zorginstellingen tegemoet te komen.⁷ In 2015 heeft het Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO)⁸, de commissie Zending Islamitische Geestelijke Verzorging (CMO-zorg) opgericht voor Islamitisch geestelijke verzorgers binnen zorginstellingen naast Commissie CMO-Justitie. Deze commissie is verantwoordelijk voor het verlenen van zending aan de IGV’ers die werkzaam zijn in de Nederlandse zorginstellingen. De CMO-ZORG heeft nu als belangrijkste taak het waarborgen van de kwaliteit, professionaliteit en identiteit van de Islamitische Geestelijke Verzorging (IGV) in de Nederlandse zorginstellingen en in de

⁵ CMO-ZORG, 2020.

⁶ Zelfs in 2020 waren 74 Islamitische geestelijk verzorgers ingeschreven die werkzaam zijn binnen de zorg instellingen met een SKGV registratie bij VGVZ. (Kus Bilgic, A., 2021: “De beroepsidentiteit van de moslima geestelijk verzorger”, Masterthesis, Europe Islamic University of Applied Sciences).

⁷ Het beleidsplan van de islamitische sector VGVZ 2018-2022

⁸ Het Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO) is erkende zendende instantie door de Nederlandse overheid voor islamitische geestelijke verzorging. Ook behartigt CMO de belangen van de Islamitische geestelijk verzorgers en promoot de islamitische geestelijke verzorging bij de islamitische organisaties en moskeeën. Kijk naar <http://cmoweb.nl/missie-visie/>

eerstelijnszorg in Nederland.⁹ En ze werkt samen met organisaties en fungeer als vraagbaak omtrent vraagstukken met betrekking tot de zorg aan patiënten/cliënten met Islamitische achtergrond.

Momenteel zijn ze bezig als aantal focusgroepen zoals sector islam VGVZ, CMO-Zorg en IGV-Thuis met bestaande uit mannelijke en vrouwelijke beroepsbeoefenaars. Islamitische geestelijke verzorging thuis is een werkgroep bij de sector islam VGVZ als ZZP'er actief met 21 Islamitisch geestelijke verzorgers (IGV'ers). Door noodzaak wil IGV-thuis werkgroep graag een beroepsgroep beschikbaar te stellen om islamitische geestelijke verzorging te beiden in de thuissituatie bij lokaal centrum voor levensvragen(CVL). IGV-Thuis commissie is bezig met het opstellen van een landkaart van islamitisch geestelijke verzorgers in Nederland. In de landkaart komen straks alle namen van IGV'ers met een CMO zorgzending, SKGV registratie en VGVZ lidmaatschap, per regio te staan. Deze kan door zorgprofessionals, instanties en cliënten geraadpleegd worden wanneer zij op zoek zijn naar een IGV in een bepaalde regio.

De Islamitische Geestelijk Verzorger:

Alle IGV'ers zijn breed opgeleid en gespecialiseerd in het begeleiden van existentiële- en zingevingsvragen. Zij zijn deskundig in het omgaan met levensvragen, zingeving, spiritualiteit en ethische vragen. Verder meeste zijn gespecialiseerd in Rouw, Dementie, Migratie, Islamitische ethiek Islamitische geestelijke verzorgers spelen een essentiële rol bij het bieden van spirituele en emotionele ondersteuning aan moslims, vooral in moeilijke tijden zoals bij palliatieve zorg en na ontslag uit het ziekenhuis in gevallen van ernstige ziekte, terminale zorg of stervensbegeleiding.

De levensbeschouwing van de islamitische geestelijk verzorger is de islam. Hij of zij is een gelovige en praktiserende moslim. Hij of zij handelt conform de islamitische kernwaarden zoals deze in de Koran en de soenna zijn opgenomen.¹⁰ De islamitische geestelijk verzorger verklaart uitvoering te zullen geven aan de opdracht van de Islamitische Zendende Instantie, die op deze kernwaarden zijn gebaseerd. Vanuit deze kernwaarden is een moslim geestelijk verzorger (zowel mannelijke als vrouwelijke) in staat mensen te ondersteunen emotioneel, spiritueel en religieus gebied. Hij of zij handelt vanuit principes van Barmhartigheid.¹¹ Een islamitische geestelijke verzorger is bestemd voor moslim cliënten, maar openheid naar en respect voor andere levensovertuigingen staan bij hun immer voorop. In geval van moslimpatiënten ervaren ze eigen geloof Islam, als verrijking en meerwaarde. In gesprekken sluiten ze zich dan ook aan bij wat voor de cliënten belangrijk is vanuit diens levensovertuiging (levensbeschouwing) in de midden van pijn, stress, eenzaamheid, verlies en verdriet.

De laatste 10 jaar hebben er grote ontwikkelingen op het gebied van islamitische geestelijke verzorging plaatsgevonden, zoals scholingen op universiteiten, cursussen voor professionalisering, toename van werkplekken bij justitiële inrichtingen, ziekenhuizen en verzorgingshuizen en zendingsoopdrachten vanuit religieuze instanties¹² We merken dat de bijdrage van een Islamitische geestelijk verzorger over het algemeen erg gewaardeerd worden. Uit alle werkgroepen komt naar voren dat ze huidige spanningsvelden tussen geestelijk ambt en professionaliteit veelal niet als belemmering, maar juist als uitdaging ervaren en belang hechten aan deskundig optreden.

⁹ Commissie CMO-ZORG (2020), Zending islamitische geestelijke verzorging in de Nederlandse zorg.

¹⁰ De kernwaarden, die het fundament vormen van de Islamitische geestelijke verzorging zijn: liefdadigheid, barmhartigheid, rechtvaardigheid, hoop, troost, verantwoordelijkheid, vergeving en verdraagzaamheid. CMO-ZORG, 2020

¹¹ Commissie CMO-Justitie (2008). Islamitische Geestelijke Verzorging. Ambtelijk Competentieprofiel; Ajouaou, M. (2008). Islamitische geestelijke verzorging: Van improvisatie naar institutionalisering.

¹² Ajouaou, M. (2018). Vertrouwen: 10 jaar Islamitische geestelijke verzorging. Ministerie van justitie. Dienst Geestelijke Verzorging.

We merken ook grote uitdaging bij dit geleidelijk aan groeiende beroep is bovendien de relatief beperkte uren die ze krijgen en de beperkte dagen dat ze aanwezig zijn in de instelling. Dit heeft een nadelig effect op de vrijplaatsfunctie waardoor soms in de praktijk immers met name de patiëntbezoeken komen eronder te lijden. Het lijkt er bijvoorbeeld op dat de ambtshalve kwaliteiten van IGV'ers soms komen te lijden onder de geëiste professionele kwaliteiten, zoals de wens vanuit zorginstellingen van territoriale in plaats van categoriale zorg, of het werken in teamverband. Dat leidt soms tot lastige dilemma's binnen het ambt voor beroepsbeoefenaar als Islamitisch geestelijk verzorger.¹³ De Islamitisch geestelijke verzorgers proberen nog steeds hun plek te vinden in de bestaande structuur van geestelijke verzorging. Uit de beroepspraktijk blijkt dat er nog kansen en bedreigingen rond het werk zijn en het diversiteitmanagement bij zorginstellingen weinig consequent is. Er zijn breuklijnen in het realiseren en faciliteren van islamitische geestelijke verzorging ondanks een toenemende behoefte aan moslim geestelijk verzorgers binnen de sector gezondheidszorg, jeugdhulpverlening, welzijn en detentie. Alhoewel de noodzaak duidelijk was bij verschillende zorginstellingen, werd niet structureel veel gedaan voor het creëren van aanstellingen voor de islamitische geestelijk verzorger.¹⁴

De toegevoegde waarde van een Islamitisch geestelijk verzorger

Islamitisch Geestelijke Verzorgers (IGV'ers) kunnen verschillende diensten bieden om moslims te ondersteunen in Nederland bij levensvragen en zingeving. Dit kan onder meer het bieden van religieuze begeleiding, het faciliteren van rituelen en gebeden, en het bieden van een luisterend oor voor spirituele en emotionele ondersteuning, ethische begeleiding bij morele religieuze vragen.

IGV'ers kunnen individuele begeleiding bieden aan moslim cliënten die behoefte hebben aan spirituele en emotionele ondersteuning bij levensvragen, ziekte, rouw, of andere moeilijke situaties. Vooral kunnen ze religieuze ondersteuning bieden aan moslims die geconfronteerd worden met het naderende einde van het leven bij het vinden van troost en kracht in hun geloof. Ze kunnen bijvoorbeeld helpen bij het omgaan met existentiële angsten, het vinden van innerlijke rust en het voorbereiden op het hiernamaals volgens islamitische tradities.

Door hun gedeelde culturele achtergrond kan een IGV passende ondersteuning bieden aan moslimpatiënten met verschillende culturele en etnische achtergronden. IGV begrijpt dat individuele interpretaties, culturele tradities, gewoonten en overtuigingen kunnen variëren. Hij of zij respecteert de diversiteit binnen de moslimgemeenschap en pas zijn/haar ondersteuning aan op de specifieke behoeften van de patiënt/familie.

Ze kunnen moslim patiënten en diens familie adviseren over ethische kwesties die voortkomen uit de zorg voor cliënten met een Islamitische achtergrond, zoals beslissingen rond het levenseinde, staken van medische behandelingen, pijnbestrijding, palliatieve sedatie, orgaandonatie. Ze kunnen helpen bij het identificeren van ethische dilemma's en het vinden van passende oplossingen die rekening houden met de culturele en religieuze overtuigingen van de cliënt.

Islamitische geestelijke verzorgers kunnen een waardevolle rol spelen bij Multidisciplinair Overleggen (MDO gesprekken) om zorg professionals meer psychosociaal en spiritueel perspectief te bieden. Ze bespreken met zorgprofessionals de culturele en spirituele behoeften van de patiënt en ontwikkel gezamenlijk een plan van aanpak om de beste zorg voor de patiënt te bieden. IGV'ers

¹³ Kus Bilgic, A., 2021: "De beroepsidentiteit van de moslima geestelijk verzorger", Masterthesis, Europe Islamic University of Applied Sciences

¹⁴ Köse, A. 2018. De noodzaak van meer islamitische geestelijke verzorging. Tijdschrift Geestelijke Verzorging, jaargang 12, nr. 51

kunnen een brug slaan tussen verschillende zorgverleners en de cliënt en hun familie door effectieve communicatie en dialoog te faciliteren. Ze kunnen helpen om open gesprekken te voeren over moeilijke onderwerpen, zoals culturele taboes, slechtnieuwsgesprek, religieuze overtuigingen en emotionele behoeften e wensen.

IGV geeft vaak ook educatieve workshops en trainingen over culturele diversiteit en sensitiviteit in de gezondheidszorg zodat de professional oog heeft voor de diversiteit en dynamiek van culturele fenomenen in de alledaagse praktijk. Hierbij gaat het erom dat de professional zich ervan bewust is dat bijvoorbeeld 'de' Islamitische cultuur 'de' moslim niet bestaat, omdat er onder moslim en Nederlandse Moslims verschillende subculturen en opvattingen te onderscheiden zijn. Ze adviseren zorgverleners en professionals ten aanzien van ethische, levensbeschouwelijke (religieuze) en zingevingsvraagstukken vanuit islamitisch perspectief en inzicht bieden in de culturele en religieuze achtergrond inclusief hun waarden, normen en geloofspraktijken. Deze trainingen kunnen zorgverleners helpen bij het ontwikkelen van vaardigheden en inzichten om de context van de zorgvrager met islamitische achtergrond beter te begrijpen en zorgplannen aan te passen aan de specifieke behoeften van hun cliënt/patiënt.

Het versterken van onze competenties op dit gebied zal niet alleen de zorgkwaliteit verbeteren, maar ook bijdragen aan een vertrouwde en respectvolle relatie tussen zorgverleners en onze moslimcliënten in de maatschappij. Vanuit de beroepspraktijk van de Islamitische geestelijke verzorging ervaren we herhaaldelijk wanneer patiënten en naasten ten aanzien van hun wensen voor religieuze zorg tevreden zijn, zij de behandelrelatie ook positief ervaren en meer vertrouwen hebben in het herstel en de acceptatie van zijn ziekte.

Belang van islamitische geestelijke verzorging in thuis situatie

IGV kunnen een grote rol spelen bij het bieden van passende ondersteuning in thuissituaties een beter begrip ontwikkelen van de behoeften van cliënten met een Islamitische achtergrond bij CLV met alle andere zorgprofessionals. Naast het bieden van trainingen ondersteuning bij MDO-gesprekken, kunnen Islamitische geestelijke verzorgers ook nazorg bieden aan cliënten en hun families in thuisomgeving. De gestarte begeleiding door geestelijke verzorgers in het ziekenhuizen kunnen in de thuissituatie vervolgd worden. Meestal zijn ze betrokken bij mensen die nog thuiswonende 50+ers die palliatief verklaard zijn in samenwerking met het Palliatief team of huisarts/ wijkteam. Ze kunnen beter rouwprocessen begeleiden, troost en steun bieden, helpen bij het faciliteren van rituelen en gebeden voor de overledene volgens de Islamitische tradities en gebruiken.

Uit huidige zorg praktijk lijkt dat moslimpatiënten vaak behoefte hebben aan een geestelijk verzorger met een islamitische achtergrond. Islamitische geestelijke verzorging thuis biedt de mogelijkheid om zorg te ontvangen die rekening houdt met de culturele en religieuze achtergrond van moslim cliënten vooral bij moslim ouderen met migratieachtergrond. Communiceren in de moedertaal zorgt voor een gevoel van vertrouwdheid en comfort bij oudere moslim migranten. Dit kan de angst en stress verminderen die gepaard gaan met het ontvangen van zorg, vooral in situaties waarin ze al kwetsbaar zijn. IGV'ers beheersen de taal, delen de culturele en religieuze achtergrond en zal daardoor sneller en makkelijker een vertrouwensband opbouwen. Islamitisch geestelijke verzorgers steunen daarnaast ook de familie/mantelzorgers van moslim migranten ouderen door hen te helpen om te gaan met de uitdagingen van het ouder worden en het omgaan met ziekte en verlies binnen de familie in moeilijke tijden vooral in gevallen van ernstige ziekte, terminale zorg of stervensbegeleiding.

Vaak worden eerstelijns IGV'ers die werkzaam zijn als ZZP'er benaderd als cultuur consulent over cultuur sensitieve zorg of een consult vragen voor een MDO-gesprek via de PaTZ Team, huisartsen, het sociale wijkteam of een training hierover. IGV'ers beschikken namelijk over een dieper begrip van de culturele en religieuze context van de moslims, waardoor kunnen ze cultuurspecifieke behoeften en uitdagingen deze doelgroep beter herkennen en hierop in te spelen in de zorgverlening. Ze kunnen een brug vormen tussen de zorgverleners en zorgvragers met islamitische achtergrond en helpen om culturele sensitiviteit te bevorderen.

Nu willen we graag als IGV-Thuis peilen bij alle CLV hoe groot behoefte is aan Islamitische geestelijke verzorging in thuis situatie, of ze werken met een IGV-Thuis, hoeverre lukt het vraag en aanbod scherp te krijgen. Aangezien nog niet bij alle CLV een IGV beschikbaar is, echter, er is nog steeds ruimte voor verbetering om ervoor te zorgen dat alle moslims toegang hebben tot de zorg die ze nodig hebben. Door samen te werken met een IGV kan CLV een waardevolle bijdrage leveren aan het bevorderen van spirituele zorg en het tegemoetkomen aan de behoeften van hun cliënten met islamitische achtergrond in hun regio. Om een laagdrempelige, solide en evenwichtige benadering van geestelijke verzorging te waarborgen, is het cruciaal dat er islamitische geestelijk verzorgers zijn die verbonden zijn aan de CVL en competent zijn om diverse zingeving behoeften te begrijpen en zo nodig te ondersteunen.

Graag willen we samen met alle CLV en andere betrokkenen binnen de welzijns- en de gezondheidssector te werken aan een inclusieve zorgomgeving waarin we recht doen aan de zingeving behoeften van al onze cliënten, ongeacht hun religieuze of culturele achtergrond.